

op zoek naar 'biologisch-wit'

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**25ste jaargang nummer 4
28 februari 1970**

Hoofredacteur: Casper Vogel

Redactieraad:

**H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23 Amersfoort
Telefoon 03490-16474**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 11,-
overige landen f 13,50
Losse nummers f 0,50**

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Don Helder Camara: Revolutie in vredesnaam

Prof. Dr. W. van Dooren: Bertrand Russell

Abel van Olst: Het rode gezicht van nieuw-lila

Ron de la Rie: over Jaap Harten

'Ik heb het gevoel dat het komende jaar uitmaakt of we er in de toekomst blijven'.

Onheils spellende woorden uit de mond van H. Beuke, hoofdbestuurslid/penningmeester van het Humanistisch Verbond. Penningmeesters zeggen doorgaans sombere dingen. Dat schijnt bij hun functie te horen. Maar bij Beuke gaat dat niet op, want toevallig is hij te nuchter om 'rode lichten te ontsteken', 'alarmklokken te luiden' of 'waarschuwend de vinger op te steken'. Hij zegt alleen maar precies hoe het er mee is: heel beroerd. 'Voorlopig bedraagt het tekort over het vorig jaar f 170.000 (al is dit bedrag wat positief geflatteerd door de verkoop van De Ark). Dat kan nog een tien- of twintigduizend gulden hoger uitkomen, maar daarmee is het wel gezegd. Voor dit jaar is het tekort begroot op f 160.000. Misschien valt dat weer een paar duizend gulden mee, maar daarmee lossen we de problemen van het HV niet op.'

'Die problemen liggen structureel. Dat betekent dat het zit in de wijze van 'verkrijgen en doen'. Als het een conjunctureel probleem was, d.w.z. dat je ineens voor grotere uitgaven kwam te staan, die het volgende jaar weer veel minder kunnen zijn, dan kon je met een gerust hart uit de reserves putten. Structureel betekent in feite dat onze wensen om werk aan te vatten en de kostenstijgingen hoger uitlopen dan de inkomsten die wij moeten verwerven uit stijging van ons ledental en uit verhoging van de regelmatig binnenkomende giften.'

'Hoe moet je die structuur gezonder krijgen. Als je er nu vanuit gaat dat de salarissen en de gewone kosten van aanschaf van materiaal e.d. ongeveer 7 tot 8 procent belopen van de exploitatie, dan betekent dat, dat op een totale exploitatie van het verbond van ongeveer 1½ miljoen (begroot over 1970) wij alleen al dit jaar 100.000 gulden meer nodig hebben, door die kostenstijging, om hetzelfde werk te blijven doen. De conclusie ligt voor de hand: wij moeten de activiteiten van het verbond herzien; in elk geval niet hetzelfde blijven doen. Wat moet je tenslotte niet investeren in een bepaald project voor er iets uitkomt? Naar mijn smaak dienen er dan ook twee dingen te gebeuren. Als Humanistisch Verbond moeten wij, veel meer dan totnutoe het geval is, aan *hard selling* doen, een direktere, onmiddellijk aanspre-

kende 'verkoop-techniek' gebruiken. Zoals de wasmiddelen het 'biologisch-wit' hebben uitgevonden, moeten wij een 'biologisch-wit' vinden dat resulteert in een enorme stijging van het ledental. De buitenkerkelijken in Nederland hebben hun maatschappelijke erkenning in belangrijke mate te danken aan het optreden van het Humanistisch Verbond. Dit besef moet een groot aantal nieuwe leden opleveren.'

'Ten tweede moeten wij hopen op een aanzienlijker stroom giften. Het Steunfonds Praktisch Humanisme is vorig jaar een halve ton onder de begroting gebleven. Hopelijk gaat dat dit jaar drastisch veranderen. Daarnaast gaat het 'Tien miljoen fonds' hopelijk in toenemende mate meespreken door belangrijke giften, legaten e.d. Als dit alles meer effect zou sorteren, moeten wij nog niet vergeten dat wij desondanks een aantal jaren aan onze limiet blijven zitten.' 'Ik kan niet voorzien dat je met 15.000 leden uit de kostengroei blijft. Daarvoor is nodig: een sterke groei van het aantal leden. De gedachte van een Humanistisch Verbond als een kleine stoottroep hoeft je niet te verwerpen om te weten dat als je je organisatie niet spectaculair vergroot, de activiteit van die stoottroep natuurlijk uitermate begrensd wordt. Ik geloof dat wij bijzonder veel acht moeten geven op de gewone buitenkerkelijke man. Het gaat óók om hem. Het moet duidelijk worden dat hij er ook bij hoort. 'Wij zijn enorm hard op weg naar een begroting van 2 miljoen. Je weet niet wat je ziet als je begrotingen van voorgaande jaren bekijkt. Het verschil tussen 1969 en 1970 is al 200.000 gulden en wij doen er niets *meer* van. Wij fleuren als hoofdbestuur een enkele keer bijzonder op als wij weer eens een legaat krijgen. Maar de essentie van dit hele verhaal is duidelijk: aan de basis moet iets gebeuren. *Eigenlijk moet het Humanistisch Verbond op de kortste termijn een organisatie worden van honderdduizend man.*'

Algemeen voorzitter mr. M. G. Rood: 'Als dezelfde te kleine groep leden die dat nu doet iets dieper in de beurs zou tasten, zoals bijvoorbeeld de richtlijn voor contributie is, betekent dat in feite dat wij 100.000 gulden meer per jaar beschikbaar hebben. Dit hebben wij in ieder geval broodnodig. *Het zal inderdaad dit en het volgende jaar zijn: erop of eronder met het Humanistisch Verbond.*'

KRITISCH ALLERLEI

Oorlogsboeken (1)

Waarom kopen mensen boeken over de Tweede Wereldoorlog? Dat heeft de *Geïllustreerde Pers* zich afgevraagd, toen daar het plan werd geopperd voor de uitgave van een geïllustreerd verzamelwerk over de jaren 1939-1945. Het antwoord werd gegeven door het Instituut voor Huishoudelijk Onderzoek, dat een marktonderzoek deed. Een van de motieven is 'boeiende, informatieve leesstof' en een andere 'verrijking van de boekenkast'. Mannen hebben een zekere nieuwsgierigheid naar het oorlogsgeweld; bij vrouwen stuit deze geweldfactor op weerstand. (...) De meeste mensen hebben een hekel aan de verheerlijking van de bezettingstijd. Fijne verhalen wil men wel in de oorlogsboeken lezen, maar ze moeten niet ondeugend zijn; die fijne verhalen moeten gaan over menselijke ervaringen zoals de honger en de gaarkeuken, twee begrippen, die blijkens het onderzoek symbolisch zijn voor de bezetting.

Wie van de Tweede Wereldoorlog niets heeft meegemaakt, zo besluit het onderzoek, leest de boeken enkel uit avontuurzucht - wellicht uit spijt er niet bij te zijn geweest - of uit politieke interesse. Wie de oorlog als kind - dus grotendeels onbewust en vaag - heeft meegemaakt, wil het gebeuren nu eens bewust en duidelijk aan zich voorbij zien gaan.

Wie de oorlog tenslotte bewust heeft meegemaakt, wil er vaak niet meer aan herinnerd worden. Wel vinden zij het geschiedenisboek over de Tweede Wereldoorlog zeer geschikt voor de scholen.

(Uit de *Volkskrant* van 20-1-70).

Oorlogsboeken (2)

Al zijn we binnenkort 25 jaar van de nazi's bevrijd, er is een geest die over niet weinigen nog vaardig is. Bij de uitgeverij 'de Vrijbuiters' zijn al honderden bestellingen binnengekomen op 'een boek dat thuis hoort in ieder huis, zoals vroeger de bijbel, en het moet altijd weer herlezen en herbekeken worden. (...) Het boek is uitgegeven in een ongehoord-luxe uitvoering, op supergroot formaat. (...) Het papier is zuiver wit en volledig houtvrij, speciaal voor deze uitgave gefabriceerd. De boeken worden gebonden in zuiver zacht luxe kunstleder, donker-groen, versierd met zwart en goud'.

Dit citaat komt van een folder, die in 500.000-voud in Nederland is verspreid. Maar laten we u wat andere citaten van deze folder ook niet onthouden: 'Het boek der kampen. De geschiedenissen van alle kampen, plattengronden, aantal

gevangenen, aantal slachtoffers, getuigenissen. Maar ook foto's. De meest mensonterende foto's over de levende doden, de ophangingen, de vergassing, de nek-schoten, de folteringen, de crematoria. De uitgemergelde naakte doden en de naakte overlevenden die vreselijker waren om aan te kijken dan melaatsen'. (...) 'Het is een huiveringwekkend en wáár boek, dat dingen laat zien die Dante's gruwelvisioenen in het niet doen verzinken. Een hallucinante nachtmerrie, die u zal grijpen met klauwen van ijs, en die zal doordringen tot in uw binnenste binnenste om daar voor altijd sporen na te laten.'

Directeur De Leeuw verklaarde tegenover het Algemeen Handelsblad: 'Het is een Belgische produktie die wij helemaal zonder eigen risico mogen overnemen. Ik neem er verder geen standpunt over in. Er is in ieder geval publiek voor'. Het blad plaatste boven een artikel over deze uitgave het kopje 'Necrofilie'. Henri Knap, die 'Het boek der kampen' al eerder in Het Parool signaleerde, sprak over een mentaliteit van hyena's. Mens en Wereld moet een kwalificatie schuldig blijven. Het heeft er gewoon geen woorden voor.

Bijverdienste

In Baden-Württemberg is het uit-treden uit een kerk tegelijkertijd makkelijker en duurder geworden. Wie niet meer tot een kerkgenootschap wil behoren hoeft nu geen brief meer te schrijven aan de kerk zelf, maar kan dat op de burgerlijke stand te kennen geven. Schriftelijke bevestiging wordt dan na een week of vier thuisgestuurd. De maand daarop is men niet meer kerkbelastingplichtig. Een kind wordt als mede-uitgetredene aangemerkt, indien het tien jaar of ouder is. Op z'n twaalfde jaar kan een kind niet tegen z'n wil door z'n ouders uitgeschreven laten worden. Vanaf deze leeftijd mag hij zelf beslissen.

Deze regeling, die een aanmerkelijke verbetering inhoudt, heeft maar een nadeel: De minister van binnenlandse zaken van deze deelstaat heeft de gemeenten toegestaan op het uit-treden een toeslag van 5 tot 50 mark te heffen (in de regel zo'n 15 mark). En dat kon, gezien de toenemende ont-kerkelijking van de Bondsrepubliek, een aardige gemeentelijke bijverdienste worden.

Carnaval: mythe

Voor de Venlose gemeente-socioloog Theo Fransen is het carnaval een verrukkelijke kluit, waar hij af en toe wel aan likt, maar waar

hij niet echt de tanden in durft te zetten. Over carnaval zijn meer dan 2000 studies gemaakt, maar het ontbreekt nog steeds aan één exclusief sociologische beschouwing. 'Wie daar aankomt pleegt heiligschennis, wordt als een cultureel vandaal veracht en verguisd.' Volgens drs. Fransen is het een axioma van de carnaval dat tijdens die dolle driedaagse iedereen met iedereen omgaat, maar het waarheidsgehalte van deze bewering is nooit getoetst. Het is een mythe die juist lijkt te zijn. De mensen hebben het gevoel dat de sociale grenzen overschreden kunnen worden, maar in werkelijkheid doen ze het niet. Het is het gevoel dat de mythe in stand houdt. 'Anderen beweren dat carnaval een vlucht in de massa is en bovendien een vlucht in het incognito. Ik beweer dat carnaval een vlucht uit het incognito is. De meesten maskeren zich vanwege het démasqué'.

Hek van de dam

Het beursplein was zaterdag het middelpunt van diverse activiteiten: die het Griekse verzet moesten ondersteunen. Het Humanities Jongeren Centrum had, om een oud vaderlands gezegde inhoud te geven, een hek van de

Dam gehaald, om op deze manier te onderstrepen dat ten aanzien van 'het ondemocratische en onmenselijke bewind in Griekenland het hek van de dam is'.

(Een bericht uit de *Volkskrant* van 9 februari, dat aandacht verdient daar waar men zich afvraagt hoe woorden inhoud te geven).

Radicaal

In de recente 'partijverklaring' die de vroegere hoofdredacteur van het Franse weekblad *L'Express*, Jean-Jacques Servan-Schreiber, voor de Franse radicaal-socialistische partij heeft geschreven zijn enkele frisse ideeën opgenomen. J.-J. S.-S. (zoals hij zijn hoofd-artikelen altijd ondertekende) die ook grote bekendheid verwierf door zijn boek 'De Amerikaanse uitdaging', waarin hij het beeld schetste van Europa als een economische kolonie van de VS, heeft zich hiermee op het politieke plan gepresenteerd. Eén van zijn opmerkelijke uitgangspunten: 'De moraal heeft voorrang boven economische wetten' hetgeen uitgelegd moet worden als een streven naar 'versterken en versnellen van het groeiproces en een beheersing van het economisch mechanisme om de mensen daarvan geleidelijk te kunnen bevrijden'. Eén van de consequenties hiervan is dat er een strikte scheiding moet komen tussen de economische en politieke macht.

Even opmerkelijk is het uitgangspunt: 'In een moderne industriële onderneming treden in werkelijkheid drie krachten op: de werknemers, het kapitaal en de management. De spanning tussen hen is een onvermijdelijke progressiefactor, aangezien 'het leven strijd betekent'. De radicalen willen dan ook niet uitgaan van een harmonie-hypothese maar van een conflictsituatie tussen deze drie factoren in de onderneming'. Het is interessant te zien of een partij met zo'n platform enige levensvatbaarheid heeft.

verzuim aan dode dingen

Verzuim aan dode dingen is het, steeds opnieuw verlangen te moeten kalken in een stad waar je aan tegels de leefruimte telt.

Wandelend in uren van vleierende alleenspraak pluist je mijmeringen uit een eenzelfde dunne draad.

Gewoon en niet meer dan het bezigzijn,

omdat het verder niet reëel is te leven in de leegte van een mogelijk misschieten.

HANS VAN WEELY

revolutie in vredesnaam

Onze houding ten opzichte van ontwikkeling is nog niet serieus zo lang we niet een punt bereiken waarop de gecompliceerdheid en de problematiek ons bijna ontmoedigen. Onze houding ten opzichte van ontwikkeling is nog niet serieus zo lang we geen grondige verandering in de internationale handelspolitiek tot stand brengen. De problemen die zich hier voordoen zijn zo belangwekkend, dat zij aanleiding geven tot het doen van tien broederlijke suggesties die ik aan de welwillendheid en het begrip van allen wil toevertrouwen:

1. Iedere sociaal-economische dienst, bewezen aan het proletariaat en de proletarische volkeren, hoe overvloedig en edelmoedig deze ook mag lijken, veronderstelt, als het niet alleen maar een paternalistische houding uitdrukt, een werkelijk respect voor de intelligentie en de vrijheid van het individu en de volkeren.

2. Bij investeringen dient rekening te worden gehouden met de noodzaak aandacht te schenken aan het individu. Daardoor zou men kunnen voorkomen dat onder het voorwendsel van vooruitgang en ontwikkeling ook maar één menselijk wezen onder de voet zal worden gelopen.

3. Wat het communisme betreft:

Vermijd de huichelarij van 'n eenzijdig anti-communisme, waardoor het even onmenselijke aspect van het merendeel van de kapitalistische investeringen vergeten zou kunnen worden en waardoor men ook zou kunnen vergeten dat ellende het menselijk wezen vernietigt en het goddelijk recht op de vrijheid loos maakt en teniet doet.

Denk eraan dat dit de meest efficiënte manier is om het communisme te bestrijden: het moedig en vastberaden onder ogen zien van het maatschappelijke probleem Nummer Eén van onze tijd: het feit dat tweederde van de mensheid in toenemende mate in onderontwikkeling en honger wordt gehouden.

4. Het is duidelijk dat de hulp die de rijke landen aan de Derde Wereld verlenen niet achterwege moet blijven, alleen maar omdat deze hulp willekeurig is, weinig meer vertoont dan welwillendheid en niets met de essentie van ontwikkeling te maken heeft. Laat er in verband hiermee een eerlijke poging worden gedaan om het beroep dat paus Paulus VI in Bombay heeft gedaan, de weerklink te geven die het zeker verdient: Wij vertrouwen u de speciale boodschap aan de wereld toe: laat de volkeren hun bewapeningswedloop staken en hun geldmiddelen en energie besteden aan broederlijke hulp aan de ontwikkelingslanden.

5. Wat de kinderbeperking betreft zou men een onvoorwaardelijk verbond tussen de onderontwikkelde en ontwikkelde werelden kunnen overwegen: de landen van de Derde Wereld zullen, rekening houdend met de psychologie en de godsdienstige overtuigingen van hun volkeren, al het mogelijke doen om tot een rationele voortplanting te komen; de rijke landen, die een groot gewicht in de schaal leggen in de internationale organisaties, zullen al het mogelijke doen om te vermijden dat geboortenregeling en ontwikkeling over één kam worden geschoren en dat er zonder onderscheid absurde campagnes voor geboortenbeperking worden gehouden, die beledigend zijn voor het zelfrespect van het gezin.

6. De verschepping van levensmiddelen naar hongerlijdende landen zou niet alleen met beleid moeten worden uitgevoerd – in het ver-

leden zijn er op dit gebied met de beste bedoelingen te ernstige vergissingen gemaakt – maar zou ook gepaard moeten gaan met een rationele en juiste benadering van de landbouw volgens de richtlijnen die door de FAO beproefd zijn.

7. Zonder het belang uit het oog te verliezen technici en vrijwilligers uit het land zelf aan te moedigen, zouden er technici en vrijwilligers uit rijke landen naar ons toe moeten komen. Vooral de jeugd zou naar ons toe moeten komen. De jeugd die morgen, als ze weer thuis is, de vreedzame maar zelfbewuste leiders zullen zijn van de sociale revolutie in de ontwikkelde wereld, zonder welke wij nooit zullen komen tot een harmonieuze en volledige ontwikkeling van de hele wereld.

8. In een 'continentaal gesprek' zouden de jonge christelijke directeuren van ondernemingen in Europa een dringend en aanhoudend beroep moeten doen op hun collega's van ondernemingen in de Derde Wereld om hen de verlichting te doen begrijpen en aanvaarden, die pas authentiek is, wanneer zij constructief is, en alleen efficiënt wanneer zij een verandering in de onmenselijke structuren teweegbrengt.

9. Een niet-gewelddadige actie, het wapen van de vrede van de ontwikkelingslanden, zal op beslissende momenten weerklink en steun in de ontwikkelde wereld moeten vinden. Laten we waakzaam blijven, zodat de zich ontwikkelende massa's de democratie niet zullen wantrouwen, maar daarentegen mogen geloven in liefde, rechtvaardigheid en vrede.

10. Als deze voorstellen dwaas klinken, dan zou ik zover willen gaan voor te stellen de eerste negen suggesties te vergeten om ervoor te zorgen dat alleen de laatste, die nu volgt, en die volledig aan mijn doel beantwoordt juist omdat hij de kern van de zaak raakt, verwezenlijkt wordt: Laten de jonge christelijke directeuren van ondernemingen de uitdaging aanvaarden om de bijna onmogelijke taak onder ogen te zien de internationale handelspolitiek grondig te veranderen. Als de directeuren van nu het begrip en de moed missen om zo ver te gaan, laten de directeuren van morgen zich dan niet laten intimideren door een cyclopische prestatie.

Uit: REVOLUTIE IN VREDESNAAM door Helder Camara (60), r.-k.-bisschop van Olinda en Recife (Brazilië) – Uitgeverij A. W. Bruna en Zoon.

Sinterklaas ligt alweer een hele tijd achter ons. De cadeaus zijn allang opgenomen in het dagelijks leven; de boeken zijn gelezen en bijgezet op de planken, behalve eentje waar ik steeds weer naar grijp; een klein boekje, dat ik van mijn oudste dochter heb gekregen: 'What is a mother'; korte uitspraken – in handschrift afgedrukt – van Engelse kinderen over hun moeder.

Nu heeft mijn eigen nageslacht nooit onder stoelen of banken gestoken wat ze van me dachten en hoe ze me vonden maar 't is wel eens goed om dat ook eens van anderen te horen.

Lizanne bijvoorbeeld, waardeert ons wel. 'Een moeder,' schrijft ze, 'weet wat belangrijk is. Daarom heeft God haar gevraagd om een moeder te zijn.' Laura ziet ons ook zo'n beetje als een van hoger hand ingesteld instituut: 'Een moeder is geweldig. Ze besteedt al haar tijd aan je. Een moeder is precies God, behalve dan, dat God beter is.'

Nu ja, rangen en standen moeten er zijn. Hazel houdt het ook nog steeds fijn voor ons: 'Ik vind, dat we gelukkig zijn, dat we zelf een moeder hebben. Ik hou zoveel van mijn moeder, dat ik het kan blijven zeggen, de hele dag door.' Lief kind, die Hazel.

Mary Louise bekijkt het een tikkeltje anders: 'Een moeder is een mevrouw, die moeilijkheden heeft met haar kinderen of in haar huis maar daar geeft ze niet zoveel om.' Ja, dat dacht ze! Blijkbaar zijn niet alle moeders gewend hun licht onder de korenmaat te steken, want Ralph weet tot vervelens toe, wat een moeder is. 'Mijn moeder,' zegt hij, 'vertelt me altijd wat een moeder is en wat een moeder doet en een moeder zus en een moeder zò!'

Larry vindt het zo nu en dan maar een malle vertoning: 'Moeders worden half gek, als je je broertjes tandenborstel gebruikt maar zelf kan 't hem niks schelen.' Daar gaan we, moeders! Ons stemgeluid is ook iets opvallends: 'Moeders schreeuwen altijd,' begint Elliott z'n oordeel en Jimmy maakt ervan: 'Een mammië past op de kinderen en gilt.' Eerlijk gezegd heb ik vroeger ook vaak het gevoel gehad, dat ik met het 2e Regiment Infanterie aan 't exerceren was, dus haast ik me om deze schoen aan te trekken, zij het dan ook met de onpedagogische kanteekening, dat er tegen kinderen soms eenvoudig niet gewoon te praten valt.

Je moet wel eens een keel opzetten maar goed, ik ben nu niet aan het woord. Toch zijn wij, moeders wel gemakkelijk om te hebben, al was 't alleen maar om het simpele feit, dat we, althans een goed aantal jaren, groter zijn dan onze kinderen.

'Mijn moeder,' zegt Maureen, 'helpt me om bij hoge dingen te komen.' Nuttig zijn we, aldus Andy, om de kinderen op te zoeken in 't ziekenhuis als hun tuncillen eruit gehaald zijn of als ze hun been gebroken hebben en we zijn er ook, om te verhinderen, dat ze aan hun waterpokken krabben. Ongekende en onvermoede facetten doemen op.

Ondanks het feit, dat Kenny in ons de huiswerkster ziet en dat Fred ons bestaan hoofdzakelijk gerechtvaardigd vindt, omdat anders alles ontzettend overhoop zou liggen, hebben we eigenlijk een fantastisch fijn leven. Gary heeft namelijk ontdekt, dat we niets doen of we moeten er zelf zin in hebben. Niemand zegt tegen ons, dat we in bad moeten of dat we moeten gaan slapen en, wat Garry waarschijnlijk het toppunt van geluk acht, niemand neemt ons onze kikvors af!

Ik denk, dat niet veel moeders daarnaar zullen haken, een eigen huis-kikker, maar 't schijnt wel te mogen.

Jeanie schrijft nog, dat we vriendelijk zijn, tenminste tegen honden. Maar Doug houdt zich op de vlakte: 'Een moeder is niet te beschrijven!' zegt hij.

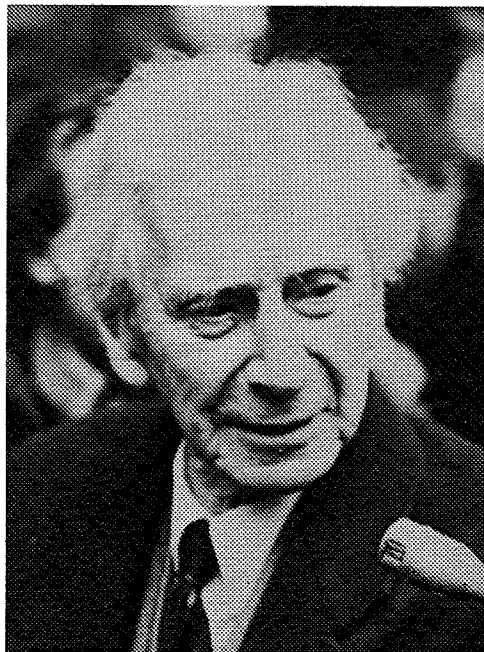
Het wachten is nu op een boekje: 'What is a father'. Ik koop het meteen.

bertrand russell: voorbeeld voor geëngageerd humanisme

Zoals iedereen intussen op vele plaatsen gelezen, gehoord en gezien heeft, is de Engelse filosoof Bertrand Russell op 97-jarige leeftijd overleden. Gezien zijn tot het laatste toe actieve optreden is het bijna onvoorstelbaar, dat dit toch gebeurd is: hij leek onsterfelijk!

Bertrand Russell was een belangrijk man op twee terreinen: op het gebied van de filosofie en op dat van maatschappelijk geëngageerde activiteit. Een in memoriam in Mens en Wereld is wat dit laatste betreft zeker op zijn plaats: als humanist-vrijdenker heeft Russell steeds op de bres gestaan voor een moderne levensovertuiging – en dat niet alleen met mooie boeken, maar met de inzet van zijn persoon, ten koste van veel maatschappelijke ellende, zoals gevangenisstraf, ontslag, geweigerde benoemingen, etc.

Dat hij daarbij zijn meningen nog wel eens wijzigde, kan hem in zijn lange leven alleen maar sieren; hij was niet vastgeroest, maar stond wel altijd voor wat hij zei. Toch kunnen we niet zeggen, dat zijn levenshouding door zijn filosofisch standpunt werd bepaald. Er loopt bij Russell een merkwaardige (of misschien niet eens zo merkwaardige) scheidslijn tussen zijn nogal abstrakt-logisch filosoferen en zijn maatschappelijk engagement. Het zijn bijna twee verschillende personen, en het is nogal eens voorgekomen, dat mensen hogelijk verbaasd waren, als ze merkten, dat een boekje over levensgeluk of iets dergelijks, dat ze bij De Slegte hadden gekocht, geschreven was door dezelfde auteur, die ook (samen met Whitehead) de beroemde Principia Mathematica op zijn naam had staan. Het zou natuurlijk onjuist zijn, om aan iemand op grond van zijn betekenis op het ene terrein

hem ook enig gezag op een ander toe te kennen, zeker dan wanneer het om totaal verschillende zaken gaat. Ik wil hier meteen op het merkwaardige verschijnsel wijzen, dat filosofie zich zover kan (ik zeg: kan) verwijderen van de 'leefwereld', dat men een groot filosoof kan genoemd worden, ook al bemoeit men zich nooit

met de maatschappij. Bij Russell gaat dit dan niet op, omdat hij zich onafhankelijk van elkaar op beide terreinen heeft bewogen. Russell was een groot logikus en meta-mathematicus en zal in de geschiedenis van die vakken genoemd blijven, ook als leermeester van Wittgenstein. Of hij voor zijn werk op het andere terrein, van de verdediging en doorvoering van een moderne levensovertuiging, ook de geschiedenisboeken zal ingaan, is zeer de vraag. Juist omdat hij actueel, in de situatie bezig was, bijna als politikus, en omdat hij niet optrad vanuit één fundamentele filosofische visie, is heel veel wat hij gezegd en geschreven heeft zeer tijdgebonden. Hij heeft met grote intelligentie en scherpzinnigheid veel traditionele opvattingen en vooroordelen bestreden, en soms ook met succes.

Hij was daarin een voorloper (soms zelfs voorganger), die veel veranderd wilde wat later inderdaad veranderd is. We kunnen hierbij denken aan zijn strijd tegen het christendom, zijn strijd voor een betere seksuele moraal en nog veel meer. De ontwikkelingen hebben daar evenwel niet stilgestaan (ook dank zij Russell!) – zodat voor ons nu al veel van zijn stellingen verouderd zijn. Leest u maar eens 'Waarom ik geen christen ben': veel wat Russell daar aanvalt, is gelukkig niet meer van toepassing op met name onze Nederlandse situatie. Juist vanwege de actuele waarde echter van alles wat hij op ieder moment schreef, is het een groot gemis voor ons, dat wij Russells oordeel over de situaties niet meer zullen horen. Maar in zijn (helaas nu beëindigd) optreden moet hij een voorbeeld blijven voor het moderne en maatschappelijk geëngageerde humanisme.

WD

IN MEMORIAM MIJZELF

In 1937 profeteerde Bertrand Russell wat naar zijn idee The Times zou schrijven bij zijn overlijden. Het In Memoriam luidde:

'Met het heengaan van de derde Earl Russell of Bertrand Russell, zoals hij zich zelf bij voorkeur noemde, op een leeftijd van negentig jaar, is een band met een ver verleden verbroken. Zijn grootvader, Lord John Russell, de Victoriaanse Eerste Minister, bezocht Napoleon op Elba; zijn grootmoeder aan moeders zijde was bevriend met de weduwe van de kleinzoon van Jacobus II. In zijn jonge jaren verrichtte hij belangrijk werk op het terrein van de mathematische logica, maar zijn excentriek gedrag tijdens de Eerste Wereldoorlog openbaarde een gebrek aan bezonnenheid, dat zich in toenemende mate in zijn latere werk deed gelden'.

'In de Tweede Wereldoorlog speelde hij geen rol in het openbare leven, daar hij net voor het uitbreken van de oorlog wist te ontsnappen naar een neutraal land. In persoonlijke gesprekken placht hij er geen geheim van te maken dat naar zijn mening levensgevaarlijke psychopaten hun tijd goed besteedden door elkaar uit te moorden, maar dat een verstandig mens er beter aan deed zich er niet mee te bemoeien, wanneer zij daar mee bezig waren. Gelukkig is deze visie, die herinnert aan Bentham, zeldzaam aan

het worden in deze tijd, waaruit blijkt dat heroïsme een waarde heeft onafhankelijk van zijn nut'.

'Inderdaad, veel van wat eens de geciviliseerde wereld was, is vernietigd, maar geen zinnig persoon kan volhouden dat zij die in de strijd voor de goede zaak het leven lieten, tevergeefs stierven'.

'Zijn leven vertoonde ondanks alle grilligheid een zekere anachronistische innerlijke samenhang, die doet denken aan het leven van de aristocratische rebellen uit de eerste jaren van de negentiende eeuw. Hoe zonderling zijn principes ook waren, men moet erkennen dat hij de consequenties ervan steeds aanvaardde. In de persoonlijke omgang bleek niets van de zuurheid, die zijn geschriften ontsierde, integendeel, hij ontpopte zich als een vriendelijke prater, niet zonder een zekere menselijke warmte. Hij had veel vrienden, die hij echter bijna allen overleefde. Op zijn omgeving maakte hij niettemin op zeer hoge leeftijd de indruk van een man vol levensvreugde, ongetwijfeld vooral dankzij zijn sterke gezondheid, want sociaal en politiek was hij in zijn laatste levensjaren niet minder geïsoleerd dan Milton na de Restauratie. Hij was de laatste overlevende van een voorgoed voorbij verleden'.

BERTRAND RUSSELL

diskussiedagen humanistisch verbond

Zoals in ons vorige nummer uitgebreid meegedeeld houdt het Humanistisch Verbond op verschillende plaatsen in ons land diskussiedagen met de leden. Ook belangstellenden, niet-leden van het Verbond zijn van harte welkom.

De eerste bijeenkomst zal worden gehouden in ASSEN op

zaterdag 21 maart a.s.

Aanvang: 13.00 uur

Einde: ± 17.00 uur

Plaats: 'Wilco-centrum'

Toegangspreis: f 2,-

De tweede bijeenkomst in DEVENTER op zaterdag 4 april, in de bovenzaal van de schouwburg.

Wij wekken u op, aan de discussie deel te nemen!

Een boeiende en belangrijke ontwikkeling in het emansipatieproces van homoseksuelen in ons land is de komst van 'Nieuw Lila'. Kortgeleden presenteerde deze groep zich met het cahier 'Afscheid van een moederbinding' (noot: Nieuw Lila Cahier 1: 'Afscheid van een moederbinding', te verkrijgen door overmaking van f 3,50 op girorekening 188444 t.n.v. P. J. de Feyter, 2e Helmersstraat 371, Amsterdam). Op 7 februari j.l. belegde de groep een zgn. toogdag in Utrecht, die door een honderdvijftig personen bezocht werd. Zij pleit voor een maatschappijkritische benadering van de homofilie, m.a.w. voor een benadering van de homofilie als maatschappelijk verschijnsel in een gepolitiseerd model.

De naam is een toespeling op de oppositionele groepering Nieuw Links binnen de Partij van de Arbeid, en op de kleur van de driehoek die homoseksuelen in Hitlers tijd moesten dragen. De groep bestaat uit jonge leden van de nederlandse vereniging van homoseksuelen, het COC; zij onderhielden nauwe banden met de stichting Dialoog en de Federatie van Studenten Werkgroepen Homoseksualiteit.

Maatschappijgericht

Kwa benadering past Nieuw Lila in een heel kompleks van oppositionele groeperingen. Een vergelijking is te maken met de studentenbeweging, die de problematiek van het hoger onderwijs niet los kan en wil zien van een veel algemener maatschappelijke problematiek. Nieuw Lila stelt zich verder op naast die levensbeschouwelijke groepen die vnl. oog hebben voor de maatschappelijke en politieke implicaties van levensbeschouwingen, zoals Sjaloorn, de Doopsgezinde Vredes Aktie en (sinds kort) het HASH – het Humanisties Aksie Sentrum Holland. Verwant is ook de Bond van Wetenschappelijke Arbeiders die de maatschappelijke bepaaldheid van wetenschappelijk werk en de rol van de wetenschap als politiek instrument aan het licht brengt. Nieuw Lila deelt met deze groepen de onthulling van de sosjale en politieke dimensie van problemen die tot nog toe hieraan waren onttrokken.

Radikaal

Met deze groeperingen heeft Nieuw Lila verder gemeen haar radikale opstelling. Echte vooruitgang op het terrein van de emansipatie is pas te bereiken als gelijkberechtiging als een recht kan worden gezien, een recht dat men als zodanig kan opeisen en waar men niet vriendelijk om hoeft te bedelen. Konflikten met de maatschappij moet men niet uit de weg gaan, maar men moet die juist trachten uit te buiten. 'Integratie door konfrontatie' is het devies – en alleen een groep die zeker is van zichzelf, die zijn zgn. gerichtheid als vanzelfsprekend aksepteert en daarin niet gehinderd wil worden door een maatschappij vol vooroordelen, kan een dergelijke leus hanteren.

Provokatie

Door deze radikale en maatschappijgerichte opstelling is de groep Nieuw Lila sterk eigentijds. Als zodanig is zij een uitdaging voor de maatschappij, die t.o.v. het verschijnsel homoseksualiteit een negatieve of schoorvoetend tolerante houding aanneemt. Men hoeft maar te denken aan de nog steeds bestaande formele en informele diskriminatie m.b.t. huisvesting en het promotiebeleid; ook het gewone sosjale verkeer. Verder spreekt het formalistische gedoe van deze regering rondom de koninklijke goedkeuring van het COC voor zich.

In de tweede plaats houdt de opstelling van Nieuw Lila een uitdaging in aan datzelfde COC. Deze vereniging heeft gemeend de emansipatie van homoseksuelen het best te dienen door het ver-

het rode gezicht van nieuw-lila

zorgen van de opvang van individuele homoseksuelen in de beschermende omgeving van besloten sosjeteiten (de zgn. *paraplufunksie*, en door een optreden naar buiten dat voortspoot uit een wat *zachte aanpassingsideologie* ('de hetero's niet kwetsen'), m.a.w. een ideologie die de waarden van die samenleving niet fundamenteel ter diskussie stelt.

Oom Tom en de Lila Panthers

Het is nu volgens Nieuw Lila onjuist om de emansipatie te richten op de inpassing van de homoseksualiteit in de bestaande maatschappelijke orde. Immers (ik volg het cahier, pag. 36) aanvaarding door homoseksuelen van de – 'dwangmatig heteroseksuele' – maatschappelijke orde en het inspelen op het begrip en de tolerantie van het 'welwillende deel' van de meerderheid zou impliseren dat ook het beeld dat die meerderheid heeft van die homoseksualiteit wordt aanvaard. Maar voor die maatschappij en die meerderheid is homoseksualiteit een probleem. Door homoseksuelen als seksuele minderheidsgroep te tolereren, wordt het probleem niet opgelost. Het wordt geïsoleerd: enerzijds is er de maatschappij, waarin heteroseksualiteit 'normaal' is, anderzijds is er een homoseksuele minderheid die in haar *afwijkendheid* wordt aanvaard. Daardoor wordt homoseksualiteit juist niet in de maatschappij opgenomen, maar aan de andere kant gehouden, en 'die andere kant blijft de verkeerde kant' (*sic*). Zo zou homoseksualiteit een abnormale vorm van gedrag en gevoelen blijven. De vooroordelen blijven bestaan, zo goed als het idee dat er een meerderheid zou zijn die normaal is en die daarom regels zou kunnen stellen voor het gedrag van anderen.

Pluriformiteit voorwaarde

Het alternatief is volgens Nieuw Lila de erkenning in de praktijk, dat de kern van het streven naar integratie van homoseksueel gedrag is: *de integratie van diverse gedrags- en relatievormen*, d.w.z.: volledige integratie van homofilie kan alleen die integratie zijn die gepaard gaat met de integratie van andere relatievormen waarin b.v. het levenslange huwelijk van één man met één vrouw wordt gezien als slechts één van een

heel skala van mogelijkheden die alle in beginsel gelijkwaardig zijn.

Er dient duidelijk te worden dat een emansipatiebeweging van homoseksuelen zich op grond van het door haar nagestreefde doel bevindt in een oppositionele positie t.o.v. een aantal kernwaarden van de samenleving, dat zij zich niet aan de bestaande orde kan konformereren.

Gevolgen

Die orde moet daarom veranderd worden in de richting van die erkenning van de verscheidenheid aan gedrags- en relatievormen. Dit houdt o.m. in:

- het aan de kaak stellen van vormen van paternalistische overheidsbemoeienis t.a.v. afwijkend gedrag in het algemeen, of dit nu gaat over homoseksuelen of druggebruikers, vreemdelingen, jongeren of televisiemakers;
- het bepleiten van maatregelen op juridies, sosjaal en ekonomies gebied die de doorbreking van het rolpatroon van man en vrouw bevorderen, b.v. herziening van het belastingrecht, gelijke beloning voor mannen en vrouwen, het voorzien in voldoende kindercrèches (vgl. Dolle Mina);
- het bepleiten van een nuchtere benadering van bisexualiteit, pedofilie en transvestitisme, naast uiteraard de klassieke punten van een seksuele hervormingsbeweging als homoseksualiteit, abortus, voor- en buitenechtelijk geslachtsverkeer, prostitutie en pornografie;
- het bepleiten van de herziening van het overheidsbeleid waar dat de konformiteit aan de ene relatievorm van het huwelijk afdwingt;
- in het algemeen verzet tegen het toekennen aan mensen van een bepaalde starre rol, b.v. die van homoseksueel of heteroseksueel, van man of vrouw.

Enkele slotopmerkingen

Het is duidelijk dat de erkenning dat homofiele emansipatie in wezen een emansipatie van diverse gedrags- en relatiepatronen is, juist niet het monopolie van homoseksuelen is.

Slechts als de houding t.o.v. homofilie, ingebed in een veel breder maatschappelijk engagement, door groter groepen dan een kleine voorhoede wordt gedeeld (en dit artikel wil hiertoe bijdragen), kan het ondernemen van maatschappelijke aksie zijn vruchten afwerpen. Juist die politisering met betrekking tot de seksualiteit – in een maatschappij die door artsen, psychiaters, door christendom en humanisme (noot: zie de brochure 'Humanisme en seksualiteit'. Over de geringe kracht, die er zit achter verklaringen van humanistische zijde, en dat men niet tegen en zelfs wel wat voor homofilie is, moet een ander artikel dienen. De titel slaat mogelijk op de pijnlijke onzijdigheid) is geïndoktrineerd met de opvatting dat homofilie een individueel probleem zou zijn waarmee men zo goed en zo kwaad als het gaat moet proberen te leven – is niet gemakkelijk te verwezenlijken.

Verder stuit het streven van Nieuw Lila uiteraard op weerstand van die groepen van homoseksuelen die zich in hun huidige reservaat prettig voelen en dit streven naar een opheffing van de apartheidspolitiek eigenlijk maar bedreigend vinden. Ook de oudere figuren in het COC kunnen moeite hebben met het aksepteren van een zekere pluriformiteit binnen de emansipatiebeweging. (Dit is trouwens niet alleen een verschijnsel binnen deze minderheidsgroep).

Ten slotte moet ik opmerken dat met het verschijnen van het cahier 'Afscheid van een moederbinding' er alleen een aanzet is gegeven voor een maatschappijkritische benadering van de homofilie. Welke maatschappijvisie men hanteert, welke politieke keuze dit impliseert e.d. moet nader uitgewerkt worden. Dat zal ook wel gebeuren. Want deze groep, die een open visie heeft op de seksualiteit, zal er niet voor terugschrikken ook verder in politieke zaken eenzijdig de eerlijkheid te betrachten.

A. VAN OLST

het fascinerende van een stad die niet meer bestaat

Geboren in 1930 is Jaap Harten pas betrekkelijk laat tot schrijven gekomen en dat wordt belangrijk voor wie kennisneemt van de grondigheid waarmee deze schrijver zich pleegt te documenteren en de nuancerings waarmee hij zijn objecten beschrijft. Niet dat dat op een jongere leeftijd niet zou kunnen, maar voor de wijze waarop hij het doet is mijns inziens inderdaad een wat grotere rijpheid nodig dan de meeste debuterende schrijvers bezitten.

De getatoeëerde Lorelei *) is een romandebut. De naam Harten herinnerde mij aan zijn publicaties in Podium, ofschoon ik mij ook enige dichtbundels had mogen herinneren. Enig graven bracht het briljante verhaal *Else Mauhs* (en collega's) weer aan het licht, in Podium van oktober 1963, later met vier andere min of meer autobiografische verhalen gebundeld in *Operatie montycoat* **). Hierin vinden we nog een traditionele verteltrant, maar wat opvalt is een zeer plastisch taalgebruik, zoals wanneer hij van Else Mauhs zegt: 'Haar kop deed me denken aan een oude Incahoofdman die over occulte gaven beschikt en het zou me niet verbaasd hebben wanneer ze opeens een lange pijp had opgestoken.' Met mooie beeldspraak zit dat verhaal vol, té vol soms wel eens, en het lijkt misschien wat theatraal, als hij zijn herinnering eindigt met de gedachte (bij de begrafenis van de toneelspeelster): '...daar gaat het liefste stuk van mijn jeugd'. Maar theatraal is dat niet, want het is duidelijk, dat Jaap Harten een nauwe verwantschap voelt met de sfeer waarin de glorie van een oudere generatie ligt. Vandaar dat Couperus in dat ene verhaal van deze Hagenaar meermalen ter sprake komt, vandaar ook, dat hij ertoe komt een roman, een documentaire bijna, te schrijven, die gesitueerd is in de jaren twintig en dertig in Duitsland en met name in Berlijn: 'Voor mij op tafel liggen schriften met notities. De plattegrond van Berlijn. Foto's uit de twintiger jaren van de Lützowplatz, de Siegesallee, het Lessing Theater en het Bismarck Denkmal (dat er precies zo uitzag als u het zich voorstelt: een gehelmde man met heersersblik en sabel op een dikke zuil, waaronder pompeuze mythologische figuren, Atlas met aardbol en een lezende schikgodin, geknield liggen, terwijl het wapengekletter, ondanks het vredege middaglicht en het stille plein, duidelijk te horen is). Achter Bismarck stond het Rijksdaggebouw (westkant) met spuitende fontein; het had de schim van Van der Lubbe nog niet gezien. Er liggen foto's van kiosken met in hun koepelvormige dak een Jugendstilklok, van autobussen met reclameborden voor het nieuwste merk condoom (eindhalte Hallesches Tor) en van brede, door adelaars bewaakte bruggen over de Spree. Foto's uit de jaren die ik nu beschrijf en waarvan ik niet weet waarom ze mij bezighouden. Wat heb ik met Berlijn te maken? Toen ik er voor het eerst kwam, in 1964, was er vrijwel niets meer te vinden dat nog aan de Republiek van Weimar herinnerde.'

6

verdraagzaamheid tussen de meest uiteenlopende bevolkingsgroepen, die stad werd de bakermat van de verschrikkingen die de wereld na 1930 heeft ervaren, van diezelfde 'gemütliche' Berliner, van enkele geperverteerden, die ook Berlijn kapot gemaakt hebben, van fanatici, van een meerderheid? De vraag blijft intrigeren, juist omdat Berlijn zo geheel anders zich voerde dan de rest van het Duitse Rijk (Of is dat misschien ook weer niet zo verwonderlijk; doet

zich dat bij alle hoofdsteden voor?). Vragen genoeg, en het zullen dit soort vragen zijn geweest, die Jaap Harten de weg wezen naar zijn onderwerp. En hij heeft zich daarover met heel wat meer gedocumenteerd dan de prentbriefkaarten die hij zelf signaleert. Zelfs figuren die slechts zijdelings ter sprake komen, zoals Isherwood, Auden, Spender, worden in hun bijrollen aanvaardbaar, ja zelfs enige achtergronden van Hitler, de SA-chef Röhm en andere vooraanstaande nazi's blijken onderzocht te zijn. Dat het geheel, ondanks al die documentatie, toch leesbaar blijft en geen droge inventarisatie wordt, komt door de persoonlijke betrokkenheid van de auteur. Hij voert zichzelf ook meermalen werkende in en laat de lezer delen in de problematiek die zo'n soort werk oproept. Het is een duidelijk anti-illusionistisch proces ('Ik heb die figuur nog zoveel bladzijden nodig'), dat in deze roman zeer functioneel is, omdat daardoor de lezer als het ware mee-wandelt door dat oude Berlijn en zich afvraagt hoe het allemaal was en hoe daar dat nazigeweld kon groeien. Een van de interessantste figuren is in dit verband Van der Lubbe, op wie Harten weliswaar geen nieuwe kijk verschaft (mogelijk dat het aangekondigde nieuwe proces dat wel zal doen, maar dat kon de schrijver toen nog niet weten), maar die hier in al zijn idealisme, vechtlust en zieligheid heel menselijk uit de verf komt. Harten huldigt het standpunt, dat hij door de nazi's is geprovoceerd, met name door de overgelopen communist Waschinsky, en tenslotte slechts een door hen voorbereikt gebouw in brand gestoken heeft. Treffend, maar wel erg summier, zijn ook de passages waarin de steeds onmogelijker wordende positie van de Berlijnse joden wordt beschreven: 'Wij worden geïdentificeerd met de beulen, incarnatie van het kwaad. Weet je dat men ons in de middeleeuwen zag als tovenaars, moordenaars en kannibalen? Dat de gojin dachten dat wij andere lichamen hadden, met een staart, die wij zorgvuldig verborgen? Dat men aannam dat de mannelijke joden menstrueerden? Verdomd, het is waar! En was het veel anders in 1900, of na '14-'18? Goed, dat van die staart was onzin, dat zagen de mensen wel in - maar gehaat bleven we. De Duitsers hebben ons verantwoordelijk

gesteld voor de nederlaag en de chaos. Ze hebben hun eigen falen integraal op ons geprojecteerd. Op ons, en op de communisten,' zo zegt Moisje Silberstein in het boek, die de pogrom al weer ziet aankomen.

Al schrijvende, zegt Jaap Harten zelf, kwam hij tot de conclusie, dat zijn hoofdpersonen precies die groepen vertegenwoordigden, die het slachtoffer zijn geworden van de nazi's: de zigeuners, de joden, de communisten en de homoseksuelen. Vooral in de eerste hoofdstukken ligt het accent zwaar op de erotiek; mogelijk heeft het onderwerp de schrijver, zelf homofiel, ook wel aangetrokken, omdat Berlijn in die dagen het 'Sündenbabel' van de wereld heette en de homoseksuelen er tamelijk vrij spel hadden, ofschoon de meeste tonelen die hij beschrijft nu ook weer niet zo hartverheffend zijn, dat zij kunnen worden verondersteld het ideaal van de schrijver te vertegenwoordigen. Maar de tragiek van deze homo's heeft hij uitstekend kunnen aanvoelen, geaccentueerd als die werd door het opkomende bruine gevaar. De hoofdfiguur in het boek is een zigeunerin, getatoeëerd op de meest bizarre wijze en daardoor vroeger een kermisattractie, maar nu in de verre nadagen van haar bloei. Juist deze figuur, lang over het hoogtepunt van haar roem heen en onafwendbaar afstevend op de ondergang, is sterk symbolisch voor het boek, voor de decadentie ervan, voor de stad Berlijn zelf. Om nog even op die plastische taal terug te komen, lees hoe het hoerenjong Kraut haar waarneemt kort na het ontwaken: 'Katachtig reikte de Lorelei naar een te hoge plank in de keukenkast, toen Kraut om kwart over tien de trap af kwam, met een elastische voetbeweging de keukendeur openstootte en ging zitten op een wrakkige Biedermeierstoel. Hij observeerde de akrobatische toeren van de nog steeds humeurige Lorelei, die probeerde een puddingvorm te pakken. Kraut, het dier van de nacht met de ochtendluie spieren, stak geen hand uit. Integendeel, hij strekte zijn benen onder de tafel, gaapte nadrukkelijk en stak een suikerklontje in zijn mond.' De lezer maakt ook kennis met zo'n prachtige Pruisische officier als Von Losch (het standbeeld van Bismarck vrijwel gelijk), die al zo voorgoed verleden tijd is, dat de Hitlerbenden voor hem geen ontzag hebben en zijn al aangevreten prestige metterdaad in elkaar timmeren, en (niet de geringste) de transvestiet 'Gräfin' von Thurn und Taxis, naast de Lorelei wel een van de meest typerende figuren voor de sfeer die Hartens boek oproept. Ik kan mij voorstellen, dat *De getatoeëerde Lorelei* in de eerste plaats mensen zal aanspreken, die het Berlijn van voor de oorlog hebben gekend. Maar Harten zelf heeft dat niet, en hoe-wel ik de stad zelfs na de oorlog nimmer heb gezien, moet ik zeggen, dat het boek ook jongere mensen zal fascineren door de unieke sfeer. Behalve aan een zorgvuldige documentatie is die vooral te danken aan een zeer uitgekende stijl. Voor sommigen zou een bezwaar kunnen zijn het veelvuldig gebruik van het Duits, maar er zijn nu eenmaal, vooral in die naziperiode, dingen die je onmogelijk, of althans niet zonder grote schade juist aan die sfeer, in een andere taal kunt overbrengen. Gelukkig maar, en er zijn tenslotte woordenboeken. In een nieuwe bundel brieven, *Garbo en de broeders Grimm* **), die ik overigens nog niet gelezen heb, komt ook weer een verhaal voor over Berlijn, 'Brief voor Lucebert uit het Trauermagazin Berlin', over de val van de stad in 1945. Waarschijnlijk geeft die bundel wel aanleiding daarop nog eens terug te komen.

R. DE LA RIE

*) Jaap Harten: *De getatoeëerde Lorelei*, roman (De Bezige Bij, Amsterdam 1969; LRP 279, f 8,50).

**) Idem: *Operatie montycoat*, vijf verhalen (idem 1964; LRP 109, f 8,50).

***) Idem: *Garbo en de broeders Grimm*, brieven (idem 1969; LRP, f 8,50).

IK denk er ZO over

(De redactie behoudt zich het recht voor om brieven te bekorten)

SOLIDARITEIT

Onder dit hoofd stelt de heer J. Teeuwkens uit Rotterdam in M. & W. van 31 januari 1970 aan het slot de vraag: '...wat doe ik, wat doen wij, die toch proberen het welzijn van de mens in zijn geheel te bevorderen, voor verkeerd? Want er zit ergens een fout in onze handelwijze als onze manier van denken zo weinig instemming vindt bij de grote massa.'

Meneer Teeuwkens, slaat u blz. 2 van hetzelfde M. & W. eens op; onder Kritisch Allerlei vindt u een stukje 'Aansporing', daarin staan drie Engelse zinnen. U kunt die waarschijnlijk lezen. Niet? Dan bent u in het verbond een ongewenst persoon, want vertalen doen we niet voor u. Heeft u het boekje 'Over de Menselijke Waardigheid', een vertaling van de beroemde rede van Pico della Mirandola, door dr. J. Hemelrijk, gelezen? Het wordt door het verbond uitgegeven. Wat zegt u? U snapt er geen woord van? Het blijkt opnieuw: u behoort in het verbond niet thuis, want staat in de advertentie niet bij herhaling uitdrukkelijk vermeld: 'Deze prachtige uitgave mag in geen enkele humanistische bibliotheek ontbreken'. En dat zal dan toch niet bedoeld zijn alleen maar als kastvuiling, want in die kast is het bijna onzichtbaar. Dit, meneer Teeuwkens, is onze fout: Wij laten geen gelegenheid onbenut om onze geleerdheid (of wat daar dan voor moet doorgaan) te doen blijken in woord en geschrift. De gewone burger voelt zich daardoor bij ons thuis als een kat in een vreemd pakhuis. Daarenboven voelt hij zich nog gekrenkt ook, omdat hij in feite op een hooghartige wijze wordt afgewezen.

C. VÖLKER, Koog aan de Zaan

OORLOG EN REVOLUTIE

Met het hoofdartikel in M. en W. nr. 1, d.d. 17 januari 1970, over 'My Lai', geschreven door hoofdredacteur de heer C. Vogel ben ik het volkomen eens; ik zou mij, als humanist, moeten schamen als ik er anders over dacht. Dat de mening van de heer C.V. door de leden van het H.V. en door miljoenen buiten ons verbond gedeeld wordt, is m.i. niet aan twijfel onderhevig. Hierdoor is echter bij mij een verlangen opgekomen, waaraan, naar mijn smaak, binnen ons verbond tot nu toe maar al te weinig voldaan werd.

In mijn oog toch is een revolutie niets anders dan een territoriaal gelokaliseerde oorlog, d.w.z. evenzeer een déhumaniserende oorlog als elk ander tussen nationaliteiten uitgevochten konflikt, daarmede alleen zonder grensoverschrijding in territoriaal opzicht verschillend. Mijn verlangen gaat nu uit, speciaal binnen het kader van het H.V., naar het stellen en beantwoorden van de vraag of de hier door mij geponeerde op-één-lijn-stelling van revolutie en oorlog juist is of onjuist.

Ik weet, dat een aantal vooraanstaande leden van het H.V., die even fel anti-oorlog zijn als de heer C. V., van een revolutie niet afkerig

zijn en deze zelfs aanmoedigen omdat zij van een omwenteling van de bestaande maatschappelijke orde heil verwachten, evenals de militarist dit doet t.a.v. oorlogvoering. In mij treffen deze revolutionair-gezinden (al of niet humanist) dan een tegenstander aan; een tegenstander, die zich op het humanisme baseert en beroept en om dezelfde redenen, waarom hij de oorlog verafschuwt, dit ook doet t.a.v. de revolutie.

Het heeft dan weinig zin, wanneer men komt aandragen met de z.g. 'geweldloze revolutie', die, hoewel niet altijd onbedenkkelijk, niets anders is dan een schoksgewijs verlopende fase in de maatschappelijke evolutie en dus in wezen geen eigenlijke revolutie. Als voorbeeld noem ik het onafwendbaar gebruik van computers of het doen uitbreken van een gewelddoos verlopende werkstaking.

Ik hoop nu maar, dat op deze uitdaging door de redactie van M. en W. en andere belangstellenden binnen het H.V. zal worden ingegaan.

MR. A. DE JONGH, Arnhem

ZELFMOORD

Zelfs in de diverse oorlogen worden de deelnemers over het algemeen niet 'vermoord', maar 'gedood' of, nog eufemistischer, 'sneuvelen' ze. Ook treden er, zo wil het spraakgebruik althans, in een oorlog geen 'sluipmoordenaars' op, maar 'sluipschutters'. Hoeveel te minder reden hebben wij dan nog om de woorden 'moord' en 'plegen' te gebruiken in gevallen waarin iemand meent vrijwillig zijn leven te moeten beëindigen. Men heeft deze laatste termen echt niet nodig om een suicide aan te duiden. Zelfs als men om stilistische redenen herhaling van eenzelfde uitdrukking wenst te vermijden, dan behoeft men nog niet over 'plegen' en 'moord' te spreken. De termen 'zich van het leven beroven' of 'zich het leven benemen' zijn er ook nog.

In dit verband zou ik, voorzover dit nodig mocht zijn, de hooggeleerde heren Kruijt, Speijer en Trimbos met klem willen vragen bij hun voorgenomen onderzoek ook de beklagenswaardige, ten dode opgeschreven en ondragelijke pijnen lijdende patiënten in onze ziekenhuizen (thuis zijn de omstandigheden wellicht wat gunstiger) te betrekken. Er zou een zee van onmenselijke toestanden aan het licht kunnen komen. Volkomen ongeneeslijke ziekten, al smeken ze ook uit hun lijden te mogen verlost, tracht men in zeer vele gevallen nog steeds zo lang als de medische kennis (die nog steeds snel toeneemt) het maar mogelijk maakt in het 'leven' te houden. Een menswaardig einde wordt hun, volkomen tegen hun wil, onthouden. Deze ongelukkigen zijn natuurlijk niet in staat zichzelf het leven te benemen. De statistische gegevens geven hierdoor m.i. hoewel ze formeel juist kunnen zijn, een geflatteerd beeld van het aantal suicidepogingen.

D. VAN DER KELLEN, Delft.

Latijns-Amerika; problemen en ontwikkeling

Latijns-Amerika staat meer dan ooit in het centrum van de belangstelling. Het 'Cuba-model', de uitmoording van de Indianen, de revoluties in Bolivia en Peru zijn slechts enkele onderwerpen, die de aandacht vragen. Wie iets wil weten over de achtergronden van het gebeuren in Latijns-Amerika kan zich nader oriënteren in het Latijns-Amerika-nummer van het maandblad 'Oost-West' (administratie: Van Stolklaan 1, Den Haag). Dr. A. L. Constandse schreef hierin over Cuba als model voor de revolutie, drs. A. E. van Niekerk over elite en contra-elite in Latijns-Amerika, drs. J. D. Visser over economische ontwikkelingsvraagstukken, drs. R. T. J. Buve over het militarisme, drs. R. G. van Rossum over de kerk in Latijns-Amerika, dr. H. Riemens over de verhouding tot de VS en H. van Dijk over revolutie in Latijns-Amerika. Een nummer dat ook de aandacht van onze gespreksgroepen verdient!

Suggesties welkom voor nieuwe beginselverklaring

Op grond van een door het 18e congres aangenomen voorstel van de gemeenschap Amersfoort, werd onlangs door het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond een commissie geïnstalleerd, die tot taak heeft een nieuwe, eigentijdse en duidelijke formulering te ontwerpen van de beginselen en doelstellingen.

Van deze commissie maken deel uit: Prof. dr. R. F. Beerling, Prof. dr. W. van Dooren (voorz.), Prof. dr. L. J. van Holk, drs. F. P. Janzen (sekr.), dr. W. N. A. Klever, Prof. dr. R. C. Kwant, A. van Olst, Prof. dr. J. P. van Praag, mevr. E. L. Sleuwenhoek-Hajek en ir. F. H. Speijers.

Teneinde zo veel mogelijk belangstellenden bij het werk van de commissie te betrekken, worden bij deze de gemeenschappen van het Verbond uitgenodigd tot het doen van voorstellen en suggesties dienaangaande. De commissie stelt het op hoge prijs uit ruime kring bijdragen te ontvangen.

Korrespondentie te richten aan de sekretaris van de commissie, postbus 114, Utrecht.

Hivos helpt Malawi bij uitbreiding Ziekenhuis

Eén dezer dagen is een overeenkomst gesloten tussen de Regering van Malawi en de Stichting HIVOS (Humanistisch Instituut voor Ontwikkelings-Samenwerking) te Den Haag, die voorziet in het voor gezamenlijke rekening bouwen van een uitbreiding van het Districtsziekenhuis te Nkhata Bay aan Lake Malawi.

Dit project is tot stand gekomen op initiatief van de Nederlandse arts, E. R. de Winter, die in dit ziekenhuis een aantal jaren heeft gewerkt in het kader van de Nederlandse hulpverlening aan dat land.

Het te bouwen Out-Patients Department, thans gehuisvest in een daartoe ongeschikte ruimte, ontvangt dagelijks 300 patiënten waarvan iets minder dan de helft nieuwe gevallen zijn. De meest voorkomende ziektes zijn ziekten aan de luchtwegen, malaria, buikziekten en chronische huidzweren, terwijl daarnaast vrij veel ongevalen moeten worden behandeld. Alle behandelingen, incl. de kleine operaties, de röntgenfoto's en het laboratoriumonderzoek, vinden thans min of meer in het openbaar plaats in een gebouwtje van 55 m² zonder privacy. De kosten van het project worden begroot op ongeveer f 55.000. De bouw zal voor september 1970 gereed zijn. Meer uitgebreide informatie en illustratiemateriaal zijn op aanvraag verkrijgbaar. (Stichting HIVOS, Nassau Odyckstraat 8, Den Haag).

Ook in 1970 tentenkampen voor:

Jongens en meisjes van 10 t/m 12 jaar
op het kampeerterrein van de stichting voor Zon en Vrijheid te Vierhouten,
van 27 juni t/m 4 juli en van 1 t/m 8 augustus.
Prijs: f 105,-.

Jongens en meisjes van 13 t/m 15 jaar
op het kampeercentrum van de vereniging voor Openbaar Onderwijs te Renesse op Schouwen-Duiveland,
van 27 juni t/m 7 juli en van 29 juli t/m 8 augustus.
Prijs: f 125,-.

De voorbereiding is erop gericht om de kampen tot een echte kampeergemeenschap te maken, waarin leiding en deelnemers als gelijken met elkaar omgaan, en waarin zoveel mogelijk ruimte geschapen wordt voor uiteenlopende initiatieven en wensen van iedereen. Mocht u belangstelling hebben, dan kunt u een foldertje aanvragen bij:

Stichting Humanisties Jongeren Sentrum,
Kommissie kampwerk, Postbus 2332, Utrecht.

ANNONCES

Holiday apartments to let in old farmhouse, near English South coast.
Sleep 2-4 or 6-8. Chalet sleep 2-4.
Humanists especially welcome. 'Pitmans' Morcombelake, Bridport, Dorset.

WIN EEN LID VOOR

HET *h_v*

BERTRAND RUSSELL (1872-1970)

Russell studeerde te Cambridge en doceerde daar later wiskunde. Na het uitbreken van de eerste wereldoorlog werd hem zijn lectoraat ontnomen wegens zijn pacifistische activiteiten. Na 1918 richtte hij te Sussex een eigen school op, die wereldberoemd werd. Van 1938-1944 verbleef Russell in de Verenigde Staten, waar hij onderwees in geschiedenis en cultuurhistorie. In 1950 ontving hij de Nobelprijs voor Letterkunde.

WAAROM IK GEEN CHRISTEN BEN

Het boek bevat een zorgvuldige selectie uit de rijke hoeveelheid essays, die Russell sinds zijn eerste publicatie heeft geschreven. Russell stelt in zijn geschriften de plaats van de mens in het universum aan de orde. Hij doet dit op een ironische en sprankelende wijze en bedient zich daarbij van het proza, waarom hij mede zo befaamd is geworden.
268 blz. f 14,50

PROBLEMEN DER FILOSOFIE

Russells gezag als filosoof is ook bij de beoefenaren van deze wetenschap in Nederland groot, getuige het prestige van zijn ook al vertaalde *A History of Western Philosophy* uit 1946. In *Problemen der filosofie*, een uiteenzetting van de hoofdthema's in de wijsbegeerte, ontwikkelt hij een positief en constructief engagement, in een stijl die het boek ook - en juist - voor de niet-filosofisch geschoolde goed leesbaar maakt. Het boek mondt uit in een beschouwing over de waarde van de filosofie en haar beoefening.
160 blz. f 9,25

RELIGIE EN WETENSCHAP

In dit controversieel boek trekt Russell de feitelijke oorzaken en ontwikkelingen na van een eeuwenoud konflikt, dat tussen religie en wetenschap, waarin het geloof het kardinale strijdpunt is. Het boek verscheen in 1935, op een ogenblik dat in Duitsland en Rusland getracht werd nieuwe soorten geloof wetenschappelijk te funderen; sindsdien heeft het niets van zijn aktualiteit verloren: de zich scherper toespitsende konfliktsituatie van de laatste jaren in en buiten de kerken onderstreept het belang van Russells briljant betoog. Niet voor niets is zijn invloed ook in ons land de laatste tijd groeiende.
160 blz. f 9,25
Bestellingen door overschrijving op giro 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers' Utrecht.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de 'Vegetarische Bode'. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 5,- zal u hiervan overtuigen.
Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam 15, postgiro 9266.

Agressie bij de mens

door Anthony Storr

Het gezonde verstand dat aan het hele boek ten grondslag ligt maakt het begrijpelijk voor iedereen; de grondige kennis en de gedisciplineerde wetenschappelijke instelling van de auteur maken het tot een openbaring voor de man van de wetenschap, vooral voor de biologisch ingestelde onderzoeker die tot op heden nogal sceptisch stond tegenover de psycho-analytische theorie.

De auteur schrijft over agressie als instinctieve impuls, als faktor in het leven van kind en volwassene, in hun seksuele relaties. Hij toont aan hoe vijandigheid kan ontstaan, hoe agressie zich uit bij een opgewonden kind, een jaloeze echtgenoot, een politicus of een psychopaat. Agressie kan op vernietiging uitlopen, de auteur besluit zijn helder en humaan boek dan ook met een pleidooi voor begrip en beheersing.

136 blz.

f 9,25

Verkrijgbaar door storting of overschrijving van f 9,25 op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

h_v

VOOR ONS BUREAU PUBLICITEIT EN INFORMATIE
ZOEKEN WIJ EEN

SECRETARESSE / INFORMATRICE

Zij moet in staat zijn om correspondentie zelfstandig te verrichten en informatie zowel mondeling als schriftelijk te verstrekken.

Vereisten:

Humanistische gezindheid.

Leeftijd 20 jaar of ouder.

Opleiding: m.m.s. of daarmee overeenkomend.

Salarisgroep E plm. f 6800,- tot f 10.500,-.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Sollicitaties te richten aan de directeur van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Postbus 114, Utrecht.
Persoonlijk bezoek na telefonische afspraak 030-24641.

In de reeks 'Oriëntatie' komt een nieuwe serie onder de titel: *Mens en Politiek*. Daarvan is thans het eerste deeltje verschenen, t.w.

Buitenparlementaire politiek

In deze serie verschijnen voorts:

2. *Kiezer en gekozene*

3. *Ideologie en politiek*

4. *Pers en politiek*

5. *Directe democratie*

met tussenpozen van 2 à 3 maanden.

Bestellingen: door overschrijving op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers, van f 0,60 per deeltje of f 3,- voor de gehele serie.